

Χέρμαν Μέλβιλ «Ο μεγάλος απατεώνας», μετάφραση: Χαράλαμπος Γιαννακόπουλος, εκδόσεις Πατάκη, 2021

Μια προφητικά μεταμοντέρνα αφήγηση

Καθώς η σύγχρονη μυθοπλασία δοκιμάζεται, οι πρωτόποροι επανέρχονται με δριμύτητα. Ο Χέρμαν Μέλβιλ σημάδεψε την παγκόσμια λογοτεχνία μα κυρίως την αμερικανική, αφού ένα από τα οράματα της γραφής του ήταν η αναζήτηση και η διαμόρφωση της ταυτότητας του νέου αμερικανικού κράτους. Πεθαίνοντας, ξεχασμένος και θλιμμένος, πρόλαβε να

εκδώσει το 1857 το μυθιστόρημα «Ο μεγάλος απατεώνας» («The confidence man») και άφησε πίσω του μία ανέκδοτη νουβέλα, τον «Μπίλι Μπαντ». Ο «μεγάλος απατεώνας» κρήθηκε αυστηρά στην εποχή του και εξακολουθεί να είναι το πιο αμφιλεγόμενο και παράδοξο έργο του.

λα ξεκινάει μια Πρωταπριλιά (April Fool's Day), μια καθόλου τυχαία ημερομηνία. Ένας ανιγματικός τύπος επιβιβάζεται σε ένα πλοίο στον Μισισσιππί που κατευθύνεται προς την Νέα Ορλεάνη, ποτάμι-σύμβολο μιας ενωμένης Αμερικής. Ο τύπος υποδύεται διαφορετικούς χαρακτήρες σε κάθε επεισοδιακό κεφάλαιο εξαπατώντας τους επιβάτες και αποσπώντας κάθε λογής ανταλλάγματα από μικροποσά μέχρι δωρεάν κούρεμα από τον μπαρμπερέρ.

Ο «απατεώνας», που αλλάζει διαρκώς μεταμφιέσεις, εμφανίζεται με πολλαπλές ιδιότητες χωρίς να είμαστε σίγουροι αν είναι ο ίδιος ή και άλλοι διαφορετικοί. Έτσι παρελαύνουν: ο κοσμοπολίτης, ο φιλόδημος, ο μισάνθρωπος, ο μυστικιστής, ο «εκμεταλλευτής του Μισισσιππί», ο βοτανολογικός (που θυμίζει δικούς μας τηλεπωλητές-πολιτικούς), ο επενδυτής, ο βαρλοπολιός, ο έμπορος, ο επαίτης, ο σακάτης, ο ινδιανοκνηγός στα πιο εντυπωσιακά κεφάλαια κ.ά.

Πάντου κυριαρχεί το θέμα της εμπιστοσύνης ως επίκληση όμως της απατεωνιάς. Οι σημερινόι κριτικοί αναγνώρισαν σε κάθε τύπο φίλους και γνωστούς του συγγραφέα ή προσωπικότητες της εποχής. Όλοι αυτοί συνομιλούν, διαφωνούν, φιλοσοφούν με τις ώρες, ξεγελώντας ο ένας τον άλλο, θέτοντας σε αμφισβήτηση την έννοια της πίστης και της εμπιστοσύνης που οδηγεί συνήθως... στον δανεισμό, στην πίστωση και στην τοκογλυφία. Παρά το γεγονός ότι παράπλευρα τίθενται θέματα ηθικής, κοινωνικής αλληλεγγύης και θρησκευτικής πίστης αυτό που κυριαρχεί είναι το χρήμα, το δολάριο.

Συγγραφέας μαριονετίστας

Η ιστορία διαδραματίζεται πριν από τον εμφύλιο, τις τελευταίες μέρες του θεσμού της σλαβιάς των μαύρων. Πάνω στο ποταμόπλοιο επικρατεί μια ανατάτωση, μια διαρκής κινητικότητα: επιβάτες εμφανίζονται και γίνονται σαν σε χορό μεταμφιεσμένοι, ενώ κάποιοι συζητητές μπαίνουν σε επιπλέον ρόλους για να αναπαράστησουν γλαφυρά μια ιστορία αντί να ακουστεί μονολογικά.

Δεν υπάρχει βασικός ήρωας, ούτε κάποια ανεπανάλητη πλοκή. Ο συγγραφέας, που δόμησε τις πιο λεπτοδουλεμένες ιστορίες («Μπάρτλεμι», «Μπενίτο Σερένο», «Μπίλι Μπαντ»), εδώ αδιαφορεί για κάθε μυθιστορηματική σύμβαση. Όπως στην ταινία «Και το πλοίο φεύγει» του Φελνί, όπου βλέπουμε το «ψεύτικο» υπερωκεάνιο μέσο στο στούντιο με τους δεκάδες χαρακτήρες, έτσι και εδώ το ποταμόπλοιο θυμίζει μια κατασκευή εντός της αφήγησης, ένα μπουρλέσκ θέαμα στο τσίρκο που διαπλέει το ποτάμι, ενώ οι φιγούρες και οι καταστάσεις αναλογούν όχι μόνον στην διαμορφωμένη τότε Αμερική αλλά στην σημερινή.

Από την άποψη αυτή, η απατεωνιά, η έλλειψη εμπιστοσύνης και τα τρικ εξαπάτησης είναι το ίδιο σύγχρονα. Όσο για τις ανθρώπινες μεταμορφώσεις και τα προσώπια που υιοθετούνται, το καθιστούν ακόμη πιο επίκαιρο στην εποχή των fake διαδικτυακών προφίλ αλλά και των επαγγελματικών υποδύσεων. Γάργαρον ξεκαρδιστικές σκηνές αλλά και μακροσκελείς διάλογοι («σωκρατικές» μορφής) που θα ήθελες να τους προσπεράσεις ωστόσο, πάντα μια λέξη, μια φράση, μια σκέψη, μια ιδέα σε επαφέρει στο κείμενο. Γιατί το βιβλίο είναι χτισμένο, όπως είπαμε, σαν μια σκηνή θεάτρου με εμβόλιμους στίχους του Σέξπιρ, «όλος ο κόσμος είναι μια σκηνή...», συγγραφέα με τον οποίο συνομιλεί ο Μέλβιλ, ενώ από την αντίπερα όχθη τον χαϊρεύει ο Θερβάντες. Αυτούς είχε προκατήσει ο Μέλβιλ, ενώ από τους σύγχρονους του αγαπούσε και θαύμαζε τον Ναβάλιελ Χόθορν.

Πάνω από τον επιπλέοντα θίασο κρύβεται ο συγγραφέας μαριονετίστας. Συμφωνεί ή διαφωνεί

μαζί τους, τους κρεμάει και τους ξεκρεμάει για να απευθυνθεί στον αναγνώστη, παρεμβαίνει στο ίδιο το κείμενο (κεφ. 14, 33, 44), απολογείται για την αναξιπιστία του, σαρκάζει κάθε μυθιστορηματική σύμβαση αυτού που ανάστησε τριδιάστατα στον μεγαλειώδη «Μόμπι Ντικ» ωκεανούς και φάλαινες!

Οι αναγνώστες το Μέλβιλ θα ξεφανιστούν με τον «απατεώνα» αλλά θα αντιληφθούν το μεταμυθοπλαστικό παιχνίδι του σπουδαίου συγγραφέα. Οι νέοι αναγνώστες ας μην παραξενευτούν γιατί μετά θα καταφέρουν στα πέλαγα των πρώτων του βιβλίων με αρκετά εφόδια και δίχτυα.

Καθρέπτης της αμερικανικής κοινωνίας

Η αποκατάσταση του Χέρμαν Μέλβιλ ξεκίνησε στις αρχές του 20ού αιώνα. Σταδιακά ο συμπαιθής και ξεχασμένος ταξιδιωτικός συγγραφέας έδωσε θέση στον πολυμήρο συγγραφέα που επινόησε πρώτος τις λογοτεχνικές καινοτομίες των μοντερνιστών και του Τζέιμς Τζόις. Ο Ντ. Χ. Λόρενς, γράφοντας το 1921, ανακάλυψε τον «φουτουριστή πριν τον φουτουρισμό». Ο Τόμας Μαν με τον «Φέλιξ Κρουλ» και ο Πιραντέλλο πολλά του οφείλουν. Η επιστροφή, η αναγέννηση του Μέλβιλ ήταν πια γεγονός.

«Δεν είμαστε τόσο ένα έθνος, όσο ένας κόσμος... Είμαστε οι κληρονόμοι όλων των εποχών και αυτή την κληρονομιά μας τη μοιραζόμαστε με όλα τα έθνη», έγραψε στο «Redburn» ο Μέλβιλ. Σήμερα «Ο μεγάλος απατεώνας» έχει επανεκτιμηθεί μιας και θεωρείται καθρέπτης της αμερικανικής κοινωνίας, ένα βιβλίο που ρίσκαρε να πει την αλήθεια. Ανήκει επίσης στα κλασικά έργα που επανέφερε η περίοδος της προεδρίας του Τραμπ.

«Ο μεγάλος απατεώνας» ανακαλύφθηκε και τις δεκαετίες του '50 και '60, προάγγελος στις λαβυρινθώδεις αφηγήσεις μυθιστορημάτων όπως η «Χλωμή φλόγα» του Ναμπόκοφ ή τα μυθιστορήματα του Τζον Μπαρτ. Μια προφητικά μεταμοντέρνα αφήγηση, όπου η αλήθεια και το ψέμα, ο εξαπατημένος και ο απατεώνας αλληλοκαθρεφτίζονται, και όλα αυτά με χιούμορ και σαρκασμό, ξεμπρόστιασμα της ανοσίας αλλά και του μίσους που ελλοχεύει στην ανθρώπινη ψυχή. Ο Μέλβιλ δεν ήθελε απλώς να εκθέσει και να κατακρίνει αυτούς τους χαρακτήρες αλλά και να ξεορκίσει κάθε προσωπική ταύτιση, να διασώσει τον εαυτό του, να μην καταντήσει κι αυτούς.

Άραγε να τον εμπιστευτούμε; Βιολικρινά δεν μπορεί να απαντήσω γιατί ακριβώς αυτή την αβεβαιότητα αποζητούσε και ο συγγραφέας του γράφοντας ένα βιβλίο ανυπακούου και αντισυμβατικού, το τελευταίο του μυθοπλαστικό χαρτί. Ωστόσο να εμπιστευτούμε τη μετάφραση του Χαράλαμπου Γιαννακόπουλου –εξαιρετική δουλειά–, που φωτίζει και τα πιο δύσβατα σημεία του πρωτότυπου.

Θα επανέλθουμε στον Χέρμαν Μέλβιλ. Τυχερό που φέτος, εκτός από τον «Μεγάλο απατεώνα», κυκλοφόρησε σε νέα μετάφραση ο «Μπίλι Μπαντ» από τις εκδόσεις Αντίποδες.

Ο Χέρμαν Μέλβιλ γεννήθηκε το 1819 σε μια Νέα Υόρκη των εκατό χιλιάδων κατοίκων και πέθανε στην ίδια πόλη, το 1891, με πληθυσμό τριών εκατομμυρίων ανθρώπων. Πικραμένος και αποτραβηγμένος από την «αποτυχία» των βιβλίων του. Πού νά 'ξερε πως θα έφτανε στον 21ο αιώνα με πολλαπλές εκδοχές: Συμβολικός, μυθολογικός, διαπολιτισμικός, αντιπολεμικός, περιβαλλοντολογικός, ερωτικός, αντιπολιτισμικός, παγκόσμιος. Πάνω απ' όλα κλασικός.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Κλασικοί live

